

*Димитрије П. Милић
дугогодишњи судија Врховног суда Србије,
сада адвокат у Београду*

Нека од средстава обезбеђења ауторског и сродних права

Резиме

Закон о ауторском и сродним правима ("Службени лист СРЈ", бр. 24 од 15. маја 1998. године) уређује тишање ауторског права као и тишање сродних права. Тај закон уводи сродна права: право индиректног аутора, право произвођача фонограма, право произвођача видеограма, право произвођача емисије и право произвођача базе података. Тај закон први пут уређује тишање сродних права и тишање произвођача фонограма, као и видеограма, емисије и базе података. Та четири сродна права није познавао претходни Закон о ауторском праву ("Службени лист СФРЈ", бр. 19/78, измене и допуне број 24/86 и бр. 21/90). Важећи Закон о ауторском и сродним правима поред тога шито уређује тишање ауторских права, уређује и тишање сродних права. Закон први пут уноси и законски уређује сродно право и тишање право издавача слободног дела.¹⁾

Кључне речи: аутор, мера, доказ, обавештење, документи, анонимност.

Право интелектуалне својине

Ауторско право и сродна права су део права на интелектуалну творевину. Појам права интелектуалне својине дат је међународним конвенцијама. Израз "инте-

1. Важећи Закон о ауторском и сродним правима донела је Скупштина Србије и Црне Горе на седници од 22. 12. 2004. године, а објављен је у "Службеном листу Србије и Црне Горе", бр. 61 од 24. 12. 2004. године.

лектуална својина": " означава права која се односе на: књижевна, уметничка и научна дела, интерпретацију уметника, интерпретатора и извођача уметника, извођача фонограма и радио-емисија, проналазака у свим областима људске активности, научна открића, индустријске узорке и моделе, фабричке, трговачке и услужне жигове као и трговачка имена и и трговачке називе, заштиту од нелојалне утакмице и сва друга права везана за интелектуалну активност у индустријској, научној, књижевној и уметничкој делатности. "²⁾

Ауторско дело је оригинална духовна творевина (садржај свести) изражена у одређеној форми створена од аутора, физичког лица. Једини вредносни елеменат за постојање ауторског дела је његова оригиналност. Уметничка, научна или друга вредност дела нису од значаја за његову правну заштиту од тога да ли је ауторско дело противзаконито. Битно је да је дело оригинална интелектуална својина изражена у одређеној форми.³⁾

Настанком ауторског дела из области књижевности, науке и уметности, стваралац дела, аутор, ужива у погледу свог ауторског дела морална и имовинска права.

Субјекат ауторског права је лице које је створило дело и то искључиво физичко лице. То лице је и носилац ауторског права као и коаутор. Коаутор је физичко лице које је заједничким стваралачким радом са другим лицем створило дело. Носиоци ауторског права могу бити и друга лица која су у складу са законом стекла ауторско право.

Према важећем закону сродна права су право интерпретатора, право произвођача фонограма, право произвођача видеограма, право произвођача емисије, право произвођача базе података и право првог издавача слободног дела.

Закон о ауторском праву донет 1978. године није пружао заштиту за интерпретацију. Међутим, Закон о изменама и допунама Закона о ауторском праву признаје и штити право уметника и извођача. Доношењем те измене преовладало је схватање да је уметничко извођење духовна творевина са елементима ауторства па су уметницима и извођачима призната имовинска и морална права.

Предмет заштите код фонограма је звучни запис као нематеријална творевина која се разликује од носача звука код телесних ствари и садржине записа. Израз фонограм " означава сваки искључиво звучни запис звукова извођење или других звукова " док се под произвођачем фонограма " означава физичко или правно лице које прво забележи звукове извођење или друге звуке. "⁴⁾

2. Члан 2. Конвенције о оснивању светске организације за интелектуалну својину потписане у Штокхолму 14. јула 1967. године. Конвенција је ступила на снагу 26. април 1970. године, а њен текст је ревидиран. Југославија је ратификовала Конвенцију Уредбом Савезног извршног већа од 16. јула 1971. године, а објављена је у "Службеном листу СФРЈ-Међународни уговори и други споразуми", бр. 31 од 22. јуна 1972. године.

3. Видети члан 2 – 5 ЗАСП.

4. Члан 1. Конвенције о заштити произвођача фонограма од неовлашћеног умножавања њихових фонограма од 29. октобра 1971. године, које је ратификовала Југославија. По томе је донет закон. О праву произвођача фонограма видети члан 121 – 125. ЗАСП.

Видеограм као нематеријално добро у виду записа низа слика са или без пратећег звука на телесни носач, целулоидну траку, магнетну траку, тзв. оптички диск и др. Закон штити изворни тј. први запис низа одређених слика, филмски запис састављен од раније направљених филмских записа, па није предмет заштите као ни телевизијске слике "уживо", јер нису забележене на телесни носач.⁵⁾

Према закону емисија је у електрични, електромагнетни или други сигнал претворен у звучни, визуелни, односно звучно-визуелни садржај који се емитује ради саопштавања јавности.⁶⁾ Под емисијом се подразумева не само слање сигнала већ и њихов истовремени пријем од стране јавности па није битно да ли је она претходно снимљена или "иде уживо". Аутор емисије има искључиво право да другоме забрани или дозволи емитовање свог дела.⁷⁾

Под базом података се подразумева збирка засебних података ауторских дела или других материјала уређених на систематичан или методичан начин, који је појединачно доступан електронским или другим путем. Међутим, базом података се не сматра рачунарски програм који се користи за њено стварање или рад.⁸⁾

Закон донет 2004. године први пут уводи ново сродно право право првог издавача слободног дела. То је у складу са чланом 4. Директиве о року трајања заштите. Протеком одређеног временског периода ауторско дело постаје слободно и њиме се може користити свако лице без ограничења уз поштовање ауторских и моралних права. Дело које није било објављено, а истекла су ауторска и имовинска права, а пре тога није издато, односно саопштено јавности, даје право лицу које га први пут изда односно штампа да стекне имовинска права која припадају аутору.⁹⁾

Произвођачи фонограма, видеограма, емисије и базе података као и први издавач слободног дела су физичка или правна лица у чијој су организацији и средствима створена та дела, а код првог издавача слободног дела лице које то први пут изда односно саопшти јавности па се та лица појављују као субјекти заштите.

Када се ради о ауторском праву и праву интерпретатора та права не могу бити предмет принудног извршења. Предмет принудног извршења могу бити само одређена имовинска потраживања која произилазе из тих права. Не могу бити предмет принудног извршења ни недовршена дела и небјављени рукописи. Сродна права сем права интерпретатора могу бити предмет принудног извршења. Ауторско право и право интерпретатора носе у себи лично правна овлашћења која се штите, док се код осталих сродних права штите произвођачи и привредна делатност.

Развој нових облика искоришћавања ауторских дела појава нових технологија и информатике, развој интернета и нових научних сазнања доводи и и до појаве

5. Право произвођача видеограма члан 126 – 130. ЗАСП.

6. Члан 132. ЗАСП.

7. Члан 28. ЗАСП.

8. Члан 136. ЗАСП.

9. Члан 139. ЗАСП.

нових видова ауторских дела и сродних права што пружа и веће могућности злоупотребе и повреде. Како је то схватио и законодавац ова заштита је осавремена и проширена преко привремених мера и обезбеђења доказа. То пружа простор за ширу и квалитетнију заштиту.

Заштита

Закон посебно уређује шта може бити предмет тужбеног захтева, круг овлашћених лица која могу тражити судску заштиту и шта представља повреду права.

Аутор, односно носилац ауторског права, интерпретатор, произвођач фонограма, произвођач видеограма, произвођач емисије и базе података као и први издавач слободног дела и стицалац искључивих овлашћења на ауторска и сродна права могу тужбом захтевати: утврђивање повреде права, престанак повреде права, уништење или преиначење предмета којим им је извршена повреда права укључујући и примерке предмета заштите, њихове амбалаже, матрице, негатива и слично, уништење или преиначење алата и опреме уз помоћ којих су произведени предмети којима је извршена повреда права ако је то неопходно за заштиту права, накнаду имовинске штете и објављивање пресуде о трошку туженог. Аутор односно интерпретатор има право на тужбу и за накнаду неимовинске штете због повреде својих моралних права.¹⁰⁾

Накнада за утврђивање наведених права не односи се на грађевински реализована дела архитектуре, развојне делове предмета којим је извршена повреда права ако производња тих делова и њихово стављање у промет нису противзаконити.

Аутор односно носилац ауторских и предмета сродних права може захтевати да му се предају предмети односно да захева уништење или преиначење предмета којима је извршена повреда.¹¹⁾

Развој информатике, нових технологија и другог, пружа широке могућности повреде ауторског права и предмета сродних права. Повреду права представља и искоришћавање било ког предмета заштите уз употребу неовлашћено умножених примерака тог предмета заштите, одржавање у комерцијалне сврхе, производњу, увоз, продају, давање у закуп, заобилажење технолошких мера, пружање или рекламирање, уклањање или измене електронских информаица и другог.¹²⁾

Законодавац одређује и смисао израза технолошке мере па оне означавају сваку технологију, уређај или део који је конструисан да током своје наменске употребе онемогући или ограничи радње у вези са ауторским делом или другим предметом заштите, за који носилац ауторског или сродног права није дао сагласност. Израз информација о праву означава сваку информацију која потиче од носиоца

10. Члан 177. ЗАСП.

11. О овом питању видите судску праксу стр. 229-239. Коментара Закона о ауторском и сродним правима Димитрија Милића.

12. Види члан 180. став 2. ЗАСП.

права и која идентификује ауторско дело или предмет сродно правне заштите аутора односно носиоца права или информације о условима коришћења дела или предмета сродно правне заштите или било који број или шифру која представља такву информацију.¹³⁾

Дати појмови "технолошке мере" и "информација о правима" дати су у складу са одредбама члана 12. WIPO (Светске организације за интелектуалну својину у Женеви), Уговора о интерпретаторима и фонограмима који су закључени 20. 12. 1996. године на дипломатској конференцији одржаној у Женеви.

За повреду права лице чије је право повређено може се тражити накнаду штете и објављивање пресуде о трошку туженог.

Закон је предвидео и одредбу о тзв. казненој штети која представља грађанско-правну санкцију за повреду права. Уколико је повреда имовинског права учињена намерно или крајњом непажњом, тужилац може уместо накнаде имовинске штете захтевати накнаду до троструког износа уобичајене накнаде коју би примио за конкретни облик коришћења предмета заштите, да је то коришћење било законито.¹⁴⁾

Привремене мере

Привремене мере се јављају као средство обезбеђења аутора односно носиоца ауторских права и предмета сродних права. Привременим мерама се обезбеђују новчана и неновчана потраживања као и потраживања која нису утврђена одлуком донетом у току судског и управног поступка. Привремена мера се доноси ради заштите ауторског и сродних права. Услов за њихово доношење је да се захтев за издавање учини вероватно како би се онемогућила повреда ауторских односно сродних права.

"Суд може усвојити предлог за издавање привремене мере ради обезбеђења новчаног потраживања само ако утврди да дужник конкретним радњама, односно пропустима настоји да осујети или знатно отежа наплату потраживања повериоца. За овакво утврђење није довољна само околност да је дужник презадужен односно крајње неликвидан, или да извршење захтева више поверилаца".¹⁵⁾

На захтев носиоца права који учини вероватним да је његово ауторско или сродно право повређено или да ће бити повређено, суд може одредити привремену меру одузимања или искључења из промета предмета којима се врши повреда, односно меру забране настављања започетих радова којима би се могла извршити повреда.¹⁶⁾

13. О томе видети члан 180. ЗАСП.

14. Члан 178. ЗАСП

15. Закључак са саветовања грађанских и грађанско-правних одељења Савезног суда, врховних судова и Врховног војног суда од 1. и 2. 6. 1988. године. О томе видети Милан Субић: Закон и судска примена закона - зборник радова, Београд, 2005. године, страна 141 – 149.

16. Члан 182. ЗАСП.

Наведена привремена мера доноси се на захтев тужиоца чији је ауторско односно сродно право повређено или на захтев другог носиоца права. Привремену меру суд може донети у свакој фази поступка по истицању захтева под условом да тужилац учини вероватним да је његово право повређено или да ће бити поређено. Тужилац мора навести чињенице које се морају доказати у поступку, о томе пружити доказе и изнети разлоге за доношење привремене мере и све то учинити вероватним. Донетом привременом мером која има временско ограничење суд привремено одузима предмет или га искључује из промета, а може забранити и даљи рад код започетих радова којима би се могла нанети пореда.

Суд је обавезан да одреди привремену меру у случају непоштовања обавезе и плаћања накнаде за коришћење дела по основу законске лиценце из члана 55 став 1. и члана 125. став 1. тачка 1. Закона о ауторском и сродним правима. Таквим законским регулисањем доследно се спроводи институт законске лиценце или обавеза емисионог предузећа да пре емитовања дела уговори накнаду за коришћење дела, односно фонограма, са организацијом за колективно остваривање ауторског права односно са аутором.

Предмет доношења привремених мера могу бити: књиге, дела ликовне уметности, разне копије фотографије, грамофонске плоче, траке, фонограми, видеограми, сва права извођења одређених радова на основу планова који се неосновано користе, забрана приказивања извођења и др.

Кад суд донесе привремену меру у поступку заштите ауторског и сродних права у погледу привремених мера, а посебно правних лекова, примењују се одредбе Закона о извршном поступку.

Обезбеђење доказа

У фази припремања главне расправе и пре главног рочишта за главну расправу суд може донети привремене мере обезбеђења. Тај институт уведен је у претходни закон. Обезбеђење доказа има за циљ да се прикупе и обезбеде докази значајни за поступак заштите ауторских и сродних права и да се то учини брзо и ефикасно.

Суд ће на захтев носиоца права приступити обезбеђењу доказа без претходног обавештења или саслушања лица од кога се докази прикупљају. То је начин да се онемогући да лица, која вређају ауторска или сродна права, униште или сакрију доказе или онемогуће њихово приказивање. Да би се приступило обезбеђењу доказа носилац права мора учинити вероватним да је његово ауторско односно сродно право повређено или да до повреде може доћи и да постоји основана сумња да ће докази бити уништени или да ће их касније бити немогуће прибавити. Код издавања односно умножавања дела тешко је утврдити да ли је умножавање извршено у довољном тиражу и лако се уклањају докази о томе. Овом мером без претходног обавештења или саслушања доказ ће се обезбедити изненадним и брзим поступањем суда.

Под обезбеђењем доказа сматра се преглед просторија, књига, докумената, базе података и другог, као и заплена одређених докумената везаних за повреду права. У тој фази присутк суд може саслушати сведоке и вештаке. Искуства, упоредно законодавство и постојеће злоупотребе права упућују да је овакво решење и код нас оправдано, а што ће се проверити кроз доследну примену у пракси. Присутном лицу од кога се прикупљају докази и решење суда о обезбеђењу доказа биће уручено у тренутку прикупљања доказа, а одсутном лицу чим то постане могуће.¹⁷⁾

Привремене мере и мере обезбеђења доказа могу се тражити и пре подношења тужбе. Доношењем решења о тим мерама суд ће одредити рок у коме мора бити поднета тужба с тим да тај рок не може бити краћи од 30 дана од дана извршење мере. Жалба изјављена изјављена против решења о привременој мери из члан 182 ЗАСП не одлаже извршење решења.

Давање обавештења, предаја докумената

У повређивању ауторског и сродних права може учествовати више лица као што су: штампар дела, произвођач, увозник, власник примерка дела прибављеног по било ком основу, дистрибутер разних материјала и алата и друго. Та лица могу имати везу са повредом туђег ауторског или сродног права. Суд може тим лицима наредити да дају обавештења. Од ове обавезе ослобођена су лица која су по закону изузета од обавезе сведочења, а то су лица из члана 237-239. ЗПП.

Ако неко лице не поступи по наредби суда и не да обавештења или не преда документа која су у вези са повредом туђег ауторског или предмета сродних права одговара за штету која из тога произађе.

Уређење привремених мера, обезбеђења доказа и давање обавештења су нови приступ заштите ауторског и сродног права. То је резултат испитивања и сазнања да та права нису довољно и ефикасноштићена и да поступак заштите дуго траје.

У погледу карактера привремених мера изјаснио се и Врховни суд Србије. Решење о одређивању привремене мере је увек решење о извршењу које се спроводи у границама одређеним тим решењем било да се одређује по одредбама ЗИП-а или других закона и без обзира на то да ли се привремена мера одређује у извршном, парничном или ванпарничном поступку. Према том закључку дужник решење о одређивању привремене мере у парничном поступку у смислу члана 244 (тада важећег), а у вези са чланом 48 (тада важећег ЗИП-а) може побијати само приговором у том поступку.¹⁸⁾

17. Члан 183. ЗАСП.

18. Правни закључак је грађанског одељења Врховног суда Србије усвојен на седници 19. фебруара 1996. године. Билтен судске праксе ВСС, Београд, 1/1996 стр. 25.

Анонимност непознатог аутора

На анонимним делима или делима под псеудонимом, ауторским делима чији аутор није познат, ауторско право остварује издавача за издато дело, а за објављено, али неиздато дело ауторско право остварује лице које је дело објавило. Уколико дође до спора око утврђивања права издавача и права лице које је дело објавило, дужност је суда да у таквим случајевима сачува анонимност аутора, а не издавача, односно лица које је дело објавило.

Закон први пут уводи ново сродно право, па и дужност суда да се анонимност тих дела сачува. Суд је дужан поводом спорова за утврђивање права издавача, односно првог објавитеља чији аутор није познат да обезбеди и сачува анонимност аутора.

Закључак

Закон о ауторском и сродним правима пружа заштиту ауторског и сродних права. Закон посебно уређује питања издавања привремених мера, мера обезбеђења доказа, дужност давања обавештења од трећих лица о повреди права. Законом се регулише и обавеза предаје докумената и чување анонимности непознатог аутора. Судска је обавеза да наведене мере предузима ради што боље, ефикасније и квалитетније заштите ауторског и сродних права.¹⁹⁾

Dimitrije P. Milić
Former judge of the Supreme Court of Serbia,
Lawyer in Belgrade

SOME MEANS OF COPYRIGHT AND RELATED RIGHTS PROTECTION

Abstract

The Law on Copyright and Related Rights ("Official Gazette of FRY", No. 24 of May 15, 1998) regulates the question of copyright, as well as the related rights. That law introduces related rights, including: the right of interpretation, the right of producers of phonograms, right of producers of videograms, right of vroadcasters and right of producers of data bases. This law for the first time regulates the related rights including the

19. Види члан 13 и 186 ЗАСП

rights of producers of phonograms, videograms, broadcasts and databases. These four related rights were not covered by the former Law on copyright ("Official Gazette of the FNRY", No. 19/78, changes and amendments No. 24/86 and No. 21/90). The valid Law on Copyright and Related Rights in addition to regulating copyright also regulates related rights, especially the right of the first publisher of the free work of authorship.

Key words: *author, measures, evidence, notice, documents, anonymity*